

MICHAŁ ZAWADA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

zawadamichal01@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9892-396X

MIŁOSZ KWIATKOWSKI

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

319131@stud.umk.pl

ORCID: 0009-0001-3235-0967

Działalność niezależnych instytucji fiskalnych w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Czeskiej – studium prawnoporównawcze

**Activities of independent fiscal institutions
in the Republic of Poland and the Czech Republic –
a comparative legal study**

Streszczenie. Na podstawie ustawy z dnia 21 listopada 2024 r. o Radzie Fiskalnej, która była efektem implementacji założeń dyrektywy Rady 2011/85/UE z dnia 8 listopada 2011 r. w sprawie wymogów dla ram budżetowych państw członkowskich, przewidywane jest utworzenie niezależnej instytucji fiskalnej w Polsce. Rozpocznie ona swoją działalność od początku 2026 r., a więc w ostatecznym terminie na wprowadzenie przepisów unijnych dotyczących funkcjonowania tego typu jednostek w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Co za

tym idzie, Polska jest jednym krajem UE, który nie ma jeszcze takiego podmiotu. Jej główne zadania dotyczą przede wszystkim opiniowania projektów budżetu państwa poprzez m.in. ocenę prognoz makroekonomicznych czy też spójności i efektywności ram budżetowych, a także sprawdzanie zgodności ustawy budżetowej z krajowymi i unijnymi regułami fiskalnymi. Opracowanie zawiera tytułowe studium prawnoporównawcze rad fiskalnych w Polsce i w Czechach, przy czym uwzględnia ono stan prawny na dzień 24 października 2025 r. Celem tego artykułu jest podjęcie próby odpowiedzi na pytania odnośnie różnic pomiędzy polską a czeską wersją niezależnych instytucji fiskalnych, a także ocena potrzeby powstania tego typu instytucji dla prawidłowego funkcjonowania państwowego systemu fiskalnego.

Słowa kluczowe: rada fiskalna; nadzór fiskalny; reguły fiskalne; ramy budżetowe; finanse publiczne.

Abstract. An independent fiscal institution is to be established in Poland pursuant to the Act of 21 November 2024 on the Fiscal Council, which was adopted to implement provisions of Council Directive 2011/85/EU of 8 November 2011 on requirements for budgetary frameworks of the Member States. The institution will commence its operations at the beginning of 2026, which marks the final deadline for introducing EU-mandated regulations concerning the functioning of such institutions in Member States of the European Union. Consequently, Poland remains the only EU country that has not established such a body as yet. The institution's main tasks will primarily involve issuing opinions on draft state budgets by, among others, assessing macroeconomic forecasts, as well as coherence and effectiveness of budgetary frameworks. It will also verify a compliance of a budget act with national and EU fiscal rules. The study presents a comparative legal analysis of fiscal councils in Poland and in the Czech Republic, taking into account legal situation as of 24 October 2025. This article attempts to answer questions regarding the differences between the Polish and Czech versions of independent fiscal institutions, as well as to assess a need for establishing such institutions for a proper functioning of a state fiscal system.

Keywords: fiscal council; fiscal oversight; fiscal rules; budgetary framework; public finances.

1. Wstęp

W 2011 r. Unia Europejska przyjęła dyrektywę w sprawie wymogów dla ram budżetowych państw członkowskich¹. Ówczesna wersja tej dyrektywy nie zobowiązywała wprost państw zrzeszonych w UE do utworzenia niezależnych instytucji kontrolujących finanse publiczne. Jednak w art. 4 i 6 podkreślała, że państwa członkowskie powinny opierać planowanie budżetowe na podstawie prognoz makroekonomicznych i budżetowych dokonanych przez niezależne instytucje. W szczególności w art. 6 wyraziła zasadę, że organ przedstawiający prognozy powinien być funkcjonalnie niezależny od władz budżetowych państwa członkowskiego. W literaturze zwraca się uwagę na to, że „obecnie stanowią one nieodłączny element koncepcji zarządzania fiskalnego (*fiscal governance*), definiowanej jako połączenie instytucji, zasad i norm, które tworzą strukturę «dobrego zarządzania» w obszarze polityki fiskalnej”². Ma to zatem istotny wpływ na budżet państwa, którego podstawowym elementem są dochody właśnie z podatków.

Na podstawie powyższych przepisów wiele państw Unii Europejskiej, w tym Republika Czeska, dokonały ich transpozycji, tworząc niezależne organy powołane do sporządzania prognoz makroekonomicznych i budżetowych – rady fiskalne. Dopiero w 2024 r. nowelizacją wspomnianej dyrektywy³ UE zobowiązała na mocy art. 8a wszystkie państwa członkowskie do utworzenia w terminie do 31 grudnia 2025 r. przynajmniej jednej w pełni niezależnej instytucji fiskalnej (ang. Independent Fiscal Institution, dalej również jako: IFI) powołanej wyłącznie do wykonywania zadań określonych w ust. 5 tego artykułu. Według europejskiego prawodawcy są to ciała eksperckie, których działanie powinno przyczynić się do poprawy jakości i efektywności zarządzania finansami publicznymi.

¹ Dyrektywa Rady 2011/85/UE z dnia 8 listopada 2011 r. w sprawie wymogów dla ram budżetowych państw członkowskich (Dz.Urz. UE L 2011, Nr 306, s. 41 ze zm.).

² K. Marchewka-Bartkowiak, Z. Szpringer, *Rady fiskalne – rozwiązania unijne i polskie*, „INFOS: Zagadnienia społeczno-gospodarcze” 2025, nr 1(323), s. 1.

³ Dyrektywa Rady (UE) 2024/1265 z dnia 29 kwietnia 2024 r. zmieniająca dyrektywę 2011/85/UE w sprawie wymogów dla ram budżetowych państw członkowskich (Dz.Urz. UE L, 2024/1265, s. 1).

Proces powoływania tych instytucji ma się odbywać na mocy krajowych przepisów ustawowych, wykonawczych lub wiążących przepisów administracyjnych, co wynika z art. 8 omawianej dyrektywy. Istotne jest przy tym to – jak zwraca uwagę J. Wantoch-Rekowski – że dyrektywa określa najważniejsze cechy IFI i ich zadania⁴. Dlatego też powołany podmiot powinien je spełniać, tak aby można było uznać, że państwa członkowie wywiązały się ze swoich zobowiązań wobec UE poprzez przyjęcie przepisów prawa unijnego do krajowego porządku prawnego.

W związku z tym polski ustawodawca zdecydował się powołać tę instytucję na podstawie ustawy z dnia 21 listopada 2024 r. o Radzie Fiskalnej⁵. Rozpocznie ona swoją działalność od początku 2026 r., a więc w ostatecznym terminie na wprowadzenie przepisów unijnych dotyczących funkcjonowania tego typu jednostek w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Co za tym idzie, Polska jest jedynym krajem UE, który nie ma jeszcze takiego podmiotu. Będzie więc realizować zadania określone we wspomnianej wcześniej dyrektywie, dopełniając tym samym tego obowiązku jako ostatni kraj UE. Ustawodawca tłumaczy jednak w uzasadnieniu projektu późniejszy moment wprowadzenia niniejszej ustawy tym, że do 29 kwietnia 2024 r., a więc do wspomnianej nowelizacji dyrektywy z 2011 r., obowiązek ustanowienia IFI dotyczył tylko państw strefy euro i wynikał z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 473/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie wspólnych przepisów dotyczących monitorowania i oceny projektów planów budżetowych oraz zapewnienia korekty nadmiernego deficytu w państwach członkowskich należących do strefy euro⁶. Niemniej jednak pierwsze tego typu instytucje powstawały w zachodniej Europie jeszcze w I poł. XX w.

⁴ J. Wantoch-Rekowski, *Rada Fiskalna a Wieloletni Plan Finansowy Państwa na lata 2024–2027*, „Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu” 2024, nr 1, s. 40, DOI: 10.12775/PBPS.2024.003.

⁵ Ustawa z dnia 20 grudnia 2024 r. o Radzie Fiskalnej (Dz.U. z 2025 r., poz. 39 ze zm.), dalej: u.r.f.

⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 473/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie wspólnych przepisów dotyczących monitorowania i oceny projektów planów budżetowych oraz zapewnienia korekty nadmiernego deficytu w państwach członkowskich należących do strefy euro (Dz.Urz. UE L 2013, Nr 140, s. 11); Uzasadnienie projektu ustawy o Radzie Fiskalnej, druk sejmowy nr 750, s. 25.

(Belgia – 1936 r., Holandia – 1945 r.)⁷, więc nie była to nowość w europejskiej kulturze prawnej, a w dodatku na wiele lat przed powstaniem Unii Europejskiej.

Niniejsze opracowanie zawiera tytułowe studium prawnoporównawcze niezależnych instytucji fiskalnych w Polsce i w Czechach, przy czym uwzględnia ono stan prawny na dzień 24 października 2025 r. Natomiast celem tego artykułu jest próba odpowiedzi na pytania odnośnie różnic pomiędzy polską a czeską wersją IFI, a także ocena potrzeby powstania tego typu instytucji dla prawidłowego funkcjonowania państwowego systemu fiskalnego.

2. Prace legislacyjne

Rzeczpospolita Polska rozpoczęła prace nad utworzeniem Rady Fiskalnej 23 października 2024 r. Projekt stosownej ustawy został przedstawiony na posiedzeniu plenarnym Sejmu i następnie skierowany na posiedzenie Komisji Finansów Publicznych. Komisja uchwaliła poprawki, które w części zostały włączone do projektu, i 21 listopada ustawa została uchwalona przez Sejm. 18 grudnia Senat uchwalił poprawki, które w całości zostały przyjęte 20 grudnia przez Sejm, po czym ustawa została przekazana Prezydentowi RP, który 10 stycznia ją podpisał. Ustawa została ogłoszona 13 stycznia i weszła w życie 15 lutego, z wyjątkiem dwóch części ustawy, przy czym jedna z tych części weszła w życie dzień po ogłoszeniu. Druga część natomiast wejdzie w życie 1 stycznia 2026 roku, a wraz z tym terminem nastąpi rozpoczęcie działalności omawianej Rady Fiskalnej. Mogła ona jednak funkcjonować już znacznie wcześniej, gdyż niedługo po wydaniu dyrektywy w 2011 r., a więc 22 lutego 2012 r. trafił do Sejmu projekt poselski ustawy zakładającej utworzenie tej instytucji⁸. Został on jednak odrzucony przez niższą izbę polskiego parlamentu 14 września tego samego roku.

⁷ Zob. M. Serowaniec, *Independent Fiscal Institutions as a Part of European Traditions*, "Bratislava Law Review" 2024, nr 8(1), s. 196.

⁸ Poselski projekt ustawy o Radzie Fiskalnej, druk sejmowy nr 611.

Prace nad utworzeniem czeskiej Rady Budżetu Narodowego (cz. *Národní rozpočtová rada*; dalej również jako: NRR) rozpoczęły się natomiast 25 lutego 2015 r., kiedy to Minister Finansów przekazał posłom czeskiej Izby Deputowanych projekt ustawy o zasadach odpowiedzialności budżetowej. Projekt został rozpatrzony przez kilka komisji, w tym przez Komisję Konstytucyjnoprawną i Komisję Budżetową. Na sali plenarnej projekt został przedstawiony 7 września 2016 r., nad którym przeprowadzono szczegółową debatę i dwa dni później został on odesłany ponownie do Komisji Budżetowej. Ostateczne głosowanie odbyło się 19 października 2016 r. i ustawa została przyjęta⁹.

Uchwalona ustawa została przesłana do Senatu Republiki Czeskiej, gdzie została odesłana do dwóch komisji, jedna wносиła o uchwalenie poprawek, natomiast Komisja Rozwoju Terytorialnego, Administracji Publicznej i Środowiska wносиła o odrzucenie projektu. Wyższa izba parlamentu Czech przychyliła się do zdania drugiej komisji i 30 listopada odrzuciła ustawę. Projekt powrócił do Izby Deputowanych, która 17 stycznia uchyliła odrzucenie Senatu i przesłała uchwaloną ustawę Prezydentowi. Ten 19 stycznia podpisał akt prawny. Ustawa została opublikowana 6 lutego 2017 r. i weszła w życie z mocą wsteczną od 1 stycznia 2017 r., z wyjątkiem dwóch ustępów §17, które weszły w życie 1 stycznia 2018 r. Łącznie projekt ustawy był procedowany prawie dwa lata. Omawiana Rada Budżetu Narodowego została ustanowiona częścią czwartą wspomnianej ustawy i reguluje status prawny, organizację i zadania czeskiej IFI.

3. Potrzeba powstawania niezależnych instytucji fiskalnych

Jeśli chodzi o decydujący czynnik, który zintensyfikował potrzebę powstania powyższych ustaw przewidujących powstanie niezależnych instytucji fiskalnych, to w literaturze autorzy zgodnie wskazują na kryzys

⁹ Zákon o pravidlech rozpočtové odpovědnosti (Zákon č. 23/2017 Sb.) (ustawa z dnia 17 stycznia 2017 r. o zasadach odpowiedzialności budżetowej, dalej również jako: z.p.r.o., ustawa czeska).

finansowy z lat 2008–2009¹⁰. W związku z tymi wydarzeniami powstawały pakiety pomocowe finansowane ze środków publicznych, które doprowadzały do wzrostu wydatków przez państwo, a także wymusiły podejmowanie nadzwyczajnych działań. Wprowadzanie nowych rozwiązań mających na celu utrzymanie stabilności sektora finansów publicznych nie było jednak wystarczająco skuteczne. W tym kontekście – jak zauważa Ł. Janikowski – Polsce potrzebna jest rada fiskalna. Według autora, jej powołaniu powinna towarzyszyć reforma reguł fiskalnych, które powinny zyskać silniejsze umocowanie prawne, skuteczniej wspierać stabilizacyjną rolę polityki fiskalnej oraz zobowiązywać rząd do realizacji jasno określonego, średniookresowego celu fiskalnego, opartego na strukturalnym saldzie sektora finansów publicznych¹¹.

Saldo strukturalne, określane również jako saldo skorygowane o wahania cykliczne, stanowi jedną z podstawowych miar stosowanych w analizie polityki fiskalnej w państwach Unii Europejskiej. W przeciwieństwie do salda nominalnego wskaźnik ten eliminuje wpływ czynników cyklicznych oraz działań jednorazowych, ukazując rzeczywistą sytuację finansów publicznych w warunkach równowagi gospodarczej¹². Oznacza to, że saldo strukturalne odzwierciedla hipotetyczny wynik budżetu, jaki wystąpiłby przy poziomie produkcji odpowiadającym potencjalnemu PKB, a więc w sytuacji pełnego wykorzystania zasobów gospodarki. Dlatego też propozycja Ł. Janikowskiego, aby reforma reguł fiskalnych w Polsce została powiązana z powołaniem rady fiskalnej, wydaje się być w pełni uzasadniona. Rada taka mogłaby pełnić funkcję niezależnego organu do-

¹⁰ Por. K. Marchewka-Bartkowiak, Z. Springer, *Rady fiskalne...*, s. 1; A. Alińska, *Rady fiskalne jako remedium na niestabilność sektora finansów publicznych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2018, nr 521, s. 12; M. Gajda-Kantorowska, *Rady fiskalne jako innowacyjne instytucje budżetowe*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2018, nr 54, s. 313; G. Gołębiowski, K. Marchewka-Bartkowiak, *Niezależna instytucja (rada) fiskalna – międzynarodowe modele instytucjonalne. Wnioski dla Polski*, „Analizy BAS” 2013, nr 2, s. 2.

¹¹ Janikowski Ł., Romhányi B., *Czy Rada Polityki Fiskalnej jest potrzebna Polsce?*, „Zeszyt mBank-CASE” 2018, nr 157, s. 39.

¹² Zob. P. Krajewski, K. Piłat, *Wpływ polityki fiskalnej na synchronizację cykli koniunkturalnych w Polsce i strefie euro*, „Bank i Kredyt” 2012, nr 3; A. Możdziej: *Nierównowaga finansów publicznych*, Warszawa 2009, s. 118.

radczego, monitorującego politykę fiskalną państwa w sposób obiektywny i długookresowy.

W prawie polskim saldo strukturalne nie zostało jednak zdefiniowane w ustawie o finansach publicznych¹³, co stanowi istotną lukę w krajowych ramach fiskalnych. Brak jednoznacznego ujęcia tego wskaźnika w przepisach ogranicza przejrzystość działań rządu oraz utrudnia ocenę zgodności polityki budżetowej z celami średniookresowymi. Tymczasem w państwach strefy euro oraz w krajach uczestniczących w mechanizmie ERM2 średniookresowe cele budżetowe (tzw. MTO – *Medium-Term Objectives*) wyznaczane są w oparciu o saldo strukturalne, zwykle w przedziale od -1% PKB do równowagi lub nadwyżki¹⁴. Osiągnięcie MTO daje państwu członkowskiemu możliwość wykorzystania polityki fiskalnej do celów stabilizacyjnych w okresach spowolnienia gospodarczego.

W literaturze zwraca się również uwagę na to, że w ramach działań prewencyjnych, oprócz ustanowienia licznych reguł fiskalnych, powstała potrzeba powołania niezależnego organu odpowiedzialnego za monitorowanie sytuacji w sektorze finansów publicznych oraz za przygotowywanie analiz i ocen dotyczących potencjalnych zagrożeń związanych z nierównowagami i szokami w krajowym systemie gospodarczym¹⁵. Ten brak stabilizacji w konsekwencji objawiał i objawia się nadal m.in. poprzez trend wśród polityków do zwiększania deficytów budżetowych, brak stabilizacji zadłużenia publicznego, a wręcz jego coraz to intensywniejszego zwiększania, a także proces starzenia się społeczeństw¹⁶, w szczególności w państwach europejskich. W tym celu rada fiskalna jako ciało kolegialne o charakterze doradczym i opiniodawczym sprawdza się w pomocy w trudnej sytuacji finansowej państwa, a w jej skład wchodzi zazwyczaj

¹³ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 1530 ze zm.).

¹⁴ Por. B. Baran, *Reguła średniookresowego celu budżetowego w Unii Europejskiej*, „Gospodarka Narodowa” 2013, nr 11–12, s. 25.

¹⁵ Por. A. Alińska, *Rady fiskalne...*, s. 12.

¹⁶ Por. G. Gołębiowski, K. Marchewka-Bartkowiak, *Niezależna instytucja (rada) fiskalna...*, s. 1.

eksperci w dziedzinie finansów publicznych, makroekonomii czy też ekonomii¹⁷.

W przypadku polskiej rady fiskalnej będzie ona się składać z 7 niezależnych ekspertów zgłaszanych przez: Prezydenta RP, Prezesa NIK, Ministra Finansów, stronę pracowników Rady Dialogu Społecznego, stronę pracodawców Rady Dialogu Społecznego¹⁸, stronę samorządową Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego czy też Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich (art. 9 u.r.f.). Kandydaci na członków Rady muszą jednak spełniać szereg wysokich wymogów dotyczące niezależności i kompetencji. Mają oni mieć co najmniej tytuł zawodowy magistra, dysponować wieloletnim doświadczeniem w dziedzinach takich jak finanse publiczne czy makroekonomia oraz nie mogą w ciągu ostatnich 4 lat zajmować kierowniczych stanowisk państwowych, w tym samorządowych, ani prowadzić działalności lobbingowej. Wymagania dla Przewodniczącego Rady są odpowiednio wyższe, o czym będzie mowa w dalszej części tego opracowania.

Dlatego też, w kontekście sytuacji polskich finansów publicznych i utrzymującego się deficytu budżetowego na wysokim poziomie w ostatnich latach, powstanie tej instytucji może skutecznie powstrzymać tę tendencję. Bowiem według ustawy budżetowej na rok 2025¹⁹ planowany deficyt wynosi 288,77 mld zł, przy czym z szacunkowych danych Ministerstwa Finansów o wykonaniu budżetu państwa za okres od stycznia do września 2025 r. wynika, że wyniósł on nieco ponad 201 mld zł²⁰. Natomiast projekt ustawy budżetowej na następny rok²¹ zakłada nieco niższy deficyt, gdyż ma

¹⁷ Por. A. Alińska, *Rady fiskalne...*, s. 12.

¹⁸ Zob. P. Pest, *Czy Rada Dialogu Społecznego jest niezależną instytucją fiskalną? O problemach transpozycji dyrektywy 2011/85/UE w sprawie wymogów dla ram budżetowych państw członkowskich* [w:] A. Górnicz-Mulcahy, M. Lewandowicz-Machnikowska, A. Tomanek, M. Raczkowski, K. Stefański (red.), *Pro opere perfecto gratias agimus. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Kuczyńskiemu*, Wrocław 2022, s. 265.

¹⁹ Ustawa budżetowa na rok 2025 z dnia 9 stycznia 2025 r. (Dz.U. poz. 63).

²⁰ Ministerstwo Finansów – Departament Budżetu Państwa, *Szacunkowe dane o wykonaniu budżetu państwa za styczeń – wrzesień 2025 roku*, Warszawa, 15 października 2025 r.

²¹ Rządowy projekt ustawy budżetowej na rok 2026 z dnia 30 września 2025 r., druk sejmowy nr 1749.

on wynieść nie więcej niż 271,7 mld zł, co jednocześnie kształtuje relację państwowego długu publicznego do PKB na poziomie 53,8%.

Jest to o tyle niebezpieczna tendencja, gdyż coraz bardziej przybliża ona budżet państwa do tzw. „konstytucyjnych 3/5”, a więc sytuacji uregulowanej w art. 216 ust. 5 Konstytucji RP²². Zakłada on, że „nie wolno zaciągać pożyczek lub udzielać gwarancji i poręczeń finansowych, w następstwie których państwowy dług publiczny przekroczy 3/5 wartości rocznego produktu krajowego brutto”. W takim wypadku z pewnością powstanie rada fiskalna może pomóc w uniknięciu takiego scenariusza w przyszłości. W Czechach natomiast, gdzie już od kilku lat funkcjonuje tamtejszy odpowiednik rady fiskalnej, relacja długu publicznego do PKB wygląda znacznie lepiej, gdyż według danych z grudnia 2024 r. jest ona na poziomie 43,3%²³.

Pierwszy raz Rada Fiskalna będzie bowiem opiniowała projekt budżetu państwa na 2027 rok (art. 50 u.r.f.). Co do zasady, Rada będzie miała 14 dni na wydanie takiej opinii, a z kolei Minister Finansów będzie zobowiązany zastosować się do opinii Rady lub w ciągu 2 miesięcy wyjaśnić przyczyny niezastosowania się do niej (art. 5 ust. 1 u.r.f.).

4. Organizacja i zadania polskiej oraz czeskiej IFI

Dyrektywa unijna z 2011 r. kształtuje jedynie zarys tego, w jaki sposób ma być zorganizowana i czym ma się konkretnie zajmować instytucja kontrolująca finanse publiczne. W związku z tym państwa członkowskie mają dużą swobodę w kształtowaniu sposobu wyłaniania członków rady, a także statusu prawnego własnej instytucji fiskalnej.

Uzupełniając więc wcześniejsze rozważania nt. wyboru kandydatów do polskiej Rady, w przypadku jej czeskiego odpowiednika wygląda to następująco: Rada Budżetu Narodowego składa się z trzech osób (Przewodniczącego i dwóch członków rady). Zgodnie z § 25 z.p.r.o. wszyscy z nich są powoływani przez Izbę Deputowanych czeskiego parlamentu.

²² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

²³ Národní rozpočtová rada, <https://www.rozpocetovarada.cz/en/> (dostęp: 23.10.2025 r.).

W przypadku przewodniczącego na wniosek rządu, natomiast w przypadku pozostałych dwóch członków – Senatu oraz Czeskiego Banku. Jeżeli zaś w ciągu 60 dni od momentu złożenia wniosku Izba Deputowanych nie rozpatrzy przedstawionej kandydatury, wówczas domniemuje się przyjęcie kandydatury przez niższą izbę parlamentu. Jeśli z kolei w ciągu 6 miesięcy od momentu opróżnienia stanowiska albo zakończenia kadencji członka (przewodniczącego) Rady, wspomniane podmioty nie złożą wniosku o powołanie następcy danego członka (przewodniczącego) Rady, wówczas Izba Deputowanych może, na wniosek 1/5 posłów, samodzielnie powołać członka (przewodniczącego) Rady.

Na tle rozwiązań czeskich polski sposób powoływania członków Rady Fiskalnej jawi się jako zapewniający o wiele szerszy pluralizm wewnątrz Rady. Polska ustawa przewiduje, że w skład IFI wchodzi 7 osób, powoływanych po jednej przez każdy z podmiotów wcześniej wymienionych. Bez wątpienia polskie przepisy zapewniają więc o wiele szerszą reprezentację specjalistów z zakresu finansów publicznych, co może mieć wpływ na jej przyszłe funkcjonowanie. Nikt oprócz przewodniczącego nie jest wskazywany przez ten sam organ, który potem będzie zobowiązany kontrolować. W przypadku Czech każda kandydatura pochodzi od organów politycznych (Rządu Republiki Czeskiej, Senatu i Banku Centralnego, a także w określonej sytuacji Izby Deputowanych).

Jeśli chodzi o zadania NRR, to najistotniejszy pod tym względem jest § 21 czeskiej ustawy, na podstawie którego Rada jest zobowiązana do:

1. dokonywania oceny realizacji liczbowych reguł fiskalnych, a w szczególności reguły limitu zadłużenia, ustalania łącznych wydatków sektora instytucji publicznych, a także sporządzania i przedstawiania Izbie Deputowanych sprawozdania z ich realizacji;
2. ustalania wysokości długu i ogłaszania ją w czeskim odpowiedniku dzienniku ustaw;
3. monitorowania rozwoju gospodarki sektora instytucji publicznych;
4. biorąc pod uwagę rozwój gospodarczy i społeczny, zatrudnienie i spójność międzypokoleniową, przygotowywania i przedkładania Izbie Deputowanych sprawozdanie dotyczące długoterminowej stabilności finansów publicznych, zawierające ocenę tego, w jaki spo-

- sób planowana polityka rządowa może wpłynąć na stabilność finansów publicznych poprzez swoje długoterminowe skutki;
5. sporządzania opinii w sprawie obliczenia wartości składnika korygującego określonego w ustawie ustanawiającej Radę Budżetu Narodowego;
 6. opracowywania i przedstawiania Rządowi Republiki Czeskiej i Izbie Deputowanych opinii w sprawie wpływu proponowanych zmian w zakresie ubezpieczeń emerytalnych na stabilność finansów publicznych, jeżeli w ocenie Rady propozycje te w istotny sposób wpłyną na długoterminową stabilność finansową finansów publicznych.

Kompetencje i obowiązki niezależnych instytucji fiskalnych są określone we wspominanej wcześniej dyrektywie i ustawach krajów członkowskich. Warto zatem zwrócić uwagę na to, jakie zadania dyrektywa stawia przed IFI, a są one następujące: sporządzanie, ocenianie lub zatwierdzanie rocznych i wieloletnich prognoz makroekonomicznych; monitorowanie zgodności z numerycznymi regułami fiskalnymi specyficznymi dla poszczególnych krajów, wykonywanie zadań zgodnie z art. 11, art. 15 ust. 3 i art. 23 rozporządzenia (UE) 2024/1263²⁴; ocenianie zgodności, spójności i skuteczności krajowych ram budżetowych; na zaproszenie, udział w regularnych „wysłuchaniach publicznych” i dyskusjach w parlamencie narodowym.

Należy jednak pamiętać, że dyrektywa nie wiąże bezpośrednio obywateli państw członkowskich, a wiąże wyłącznie państwa członkowskie do transpozycji przepisów dyrektywy do przepisów do aktów prawa powszechnie obowiązującego w państwach członkowskich. Tymczasem polska ustawa nakłada na Radę Fiskalną szereg zadań, dzielących się na te, które Rada wykonuje z urzędu, i te, które Rada wykonuje na wniosek, odpowiednio, Rady Ministrów lub Ministra Finansów. Wszystkie te zadania są określone w art. 4 u.r.f. Najważniejsze z nich to m.in. opiniowanie

²⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1263 z dnia 29 kwietnia 2024 r. w sprawie skutecznej koordynacji polityk gospodarczych i w sprawie wielostronnego nadzoru budżetowego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1466/97 (Dz.Urz. UE L, 2024/1263).

prognoz makroekonomicznych wykorzystywanych na potrzeby opracowania projektu ustawy budżetowej i projektu średniookresowego planu budżetowo-strukturalnego, a także opiniowanie projektu ustawy budżetowej w zakresie przestrzegania zasady stanowiącej, że państwowy dług publiczny nie może przekroczyć 60% wartości rocznego PKB.

Polska ustawa przewiduje również możliwość zdalnego prowadzenia obrad, czego jej czeski odpowiednik, który powstał przed 2020 r. i pandemią COVID-19, nie przewiduje. Rada Fiskalna zbiera się minimum raz w miesiącu i podejmuje uchwały większością głosów, przy kworum wynoszącym 4 członków. Przewodniczący ma głos decydujący, jeżeli dojdzie do równości głosów. Członek rady, który nie zgadza się z postanowieniem Rady, może złożyć *votum separatum*, które stanowi załącznik do uchwał. Natomiast czeska rada zbiera się minimum dwa razy w miesiącu, przy czym nadzwyczajne zebranie może zostać zwołane przez każdego członka Rady. NRR również podejmuje uchwały większością głosów, jednak ze względu na to, że w jej skład wchodzi zaledwie 3 członków, ustawa nie przewiduje kworum ani głosu decydującego.

Zarówno polską, jak i czeską radę obsługuje biuro rady, które zapewnia wsparcie administracyjne i organizacyjne (§ 32 z.p.r.o.). Czeska ustawa przewiduje, że jego szefa powołuje Rada Budżetu Narodowego, a także że kierownik Biura podlega przewodniczącemu Rady. Tymczasem polska ustawa stanowi, iż dyrektora biura powołuje Rada Fiskalna, ale na podstawie przeprowadzonego publicznego konkursu i dopiero spośród najlepszych kandydatów Rada powołuje dyrektora. W obu przypadkach ustawy stanowią, że działalność Rady i Biura finansowane jest ze środków odrębnej części budżetu państwa.

Jeśli chodzi natomiast o samą dotychczasową działalność czeskiej IFI, to ocenia się ją pozytywnie. M. Koziel zaznacza przy tym, że „merytorycznie komentuje ona zamierzenia rządu w zakresie odpowiedzialności budżetowej i długoterminowej stabilności finansów publicznych, a także nie obawia się krytycznie oceniać niektórych działań instytucji publicznych, jeśli chodzi o ich stosunek do zasad odpowiedzialności budżetowej”. Ponadto utworzenie NRR to „krok w dobrym kierunku, ponieważ kwestia długoterminowej stabilności finansów publicznych stopniowo

przenika do świadomości nie tylko podmiotów zobowiązanych, lecz także opinii publicznej”²⁵. Mimo to istotnym problemem funkcjonowania Rady w Czechach jest sama forma jej działalności. Nie dysponuje ona bowiem żadnym wiążącym narzędziem, które mogłoby zmusić instytucje publiczne do zwiększenia poziomu ich odpowiedzialności budżetowej. Jej raporty mają jedynie charakter rekomendacyjny, podobnie jak opinie odnośnie ustaw budżetowych.

Należy uznać w takim razie, że potrzebne jest wzmocnienie roli IFI poprzez właśnie wyposażenie je w odpowiednie narzędzia, które mogą w większym stopniu wpływać na politykę fiskalną państwa. Oczywiście sprawą jest to, że rząd odpowiada za budżet państwa, lecz w takiej sytuacji tytułowa „niezależność” instytucji rady traci na wartości w momencie, gdy jest pośrednio uzależniona od działań rządu, a w konsekwencji od okoliczności politycznych i ekonomicznych państwa. W literaturze czeskiej natomiast przypuszcza się, że dojdzie do wzmocnienia ram prawnych nadzoru nad odpowiedzialnością budżetową, zwłaszcza w związku z ewentualną reformą zasad fiskalnych UE. Należy przy tym jednak respektować gospodarczą suwerenność państw członkowskich, ich zdolność do dostosowywania polityki fiskalnej do krajowych warunków gospodarczych oraz efektywnego reagowania na nieprzewidziane wyzwania ekonomiczne²⁶.

5. Wymagania wobec kandydatów

We wcześniejszej części tekstu wspomniano o sposobie wyboru poszczególnych członków Rady Fiskalnej w Polsce, natomiast należy doprecyzować tę kwestię odnośnie osoby przewodniczącego polskiej IFI. Na stanowisko przewodniczącego przeprowadza się bowiem publiczny konkurs.

²⁵ M. Koziel, *Formy činnosti Národní rozpočtové rady [Forms of Activity of The Czech National Budget Council]*, „Acta Iuridica Olomucensia” 2022, nr 3, s. 23.

²⁶ A. Zvonař, *Rozpočtová odpovědnost z pohledu Evropské unie, její porušení a soudní přezkum [Budgetary Responsibility from the Perspective of the European Union, Its Violation and Judicial Review]*, „Acta Universitatis Carolinae Iuridica” 2025, No 3, s. 146.

Osoba, która najlepiej odpowiada wymaganiom ustawy, zostaje wskazana przez Ministra Finansów. Następnie wszystkich 7 kandydatów przedstawia się Marszałkowi Sejmu w celu zasięgnięcia opinii właściwej komisji, czy kandydaci spełniają ustawowe wymagania. Jeśli opinia komisji jest pozytywna, wówczas Minister Finansów ma obowiązek powołać kandydata. Jeśli jednak jest ona negatywna, to w przypadku członka organ powołujący musi wysunąć innego kandydata, a w przypadku przewodniczącego należy powtórzyć konkurs.

Kandydaci na członków rad muszą spełnić określone wymagania. W Czechach tymi okolicznościami są: posiadanie pełnej zdolności do czynności prawnych, bycie osobą nieskazaną za przestępstwo umyślne lub umyślne przestępstwo skarbowe, ukończenie studiów wyższych z tytułem zawodowym magistra, a także posiadanie przynajmniej 10 lat doświadczenie w dziedzinie finansów lub makroekonomii (§ 26 z.p.r.o.).

Polscy kandydaci muszą natomiast legitymować się według art. 8 u.r.f.:

1. obywatelstwem polskim;
2. korzystaniem z pełni praw publicznych;
3. posiadaniem pełnej zdolności do czynności prawnych;
4. niebyciem skazanym za przestępstwo umyślne lub umyślne przestępstwo skarbowe;
5. cieszyć się nieposzlakowaną opinią.

Oprócz tego jest wymagane (w przypadku członka Rady pełniącego funkcję Przewodniczącego Rady) posiadanie co najmniej stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse lub nauki prawne oraz co najmniej 10-letnie doświadczenie zawodowe w dziedzinach finansów publicznych, makroekonomii i zarządzania finansami jednostek sektora finansów publicznych albo tytuł zawodowy magistra oraz co najmniej 15 lat doświadczenia zawodowego w dziedzinach finansów publicznych, makroekonomii i zarządzania finansami jednostek sektora finansów publicznych. Natomiast w przypadku zwykłego członka, który nie pełni funkcji Przewodniczącego, wymagany jest co najmniej tytuł zawodowy magistra oraz co najmniej 10 lat doświadczenie zawodowe w dwóch z trzech dziedzin: finansów publicznych, makroekonomii lub zarządzania finansami jednostek sektora finansów publicznych. Można

więc zauważyć, że kandydaci na członków Rady Fiskalnej muszą spełnić wyższe wymagania niż ich odpowiednicy na członków Rady Budżetu Narodowego w Czechach.

Obie ustawy przewidują również zasadę *incompatibilitas* dla członków Rady, a więc niepołączalności stanowisk. Polska ustawa przewiduje tę zasadę w formie zwięzłej klauzuli generalnej, która stanowi że w okresie kadencji członek Rady nie może zajmować żadnych innych stanowisk i podejmować działalności zarobkowej lub publicznej poza pracą naukową, dydaktyczną lub twórczością autorską oraz posiadać w spółkach prawa handlowego więcej niż 10% akcji lub udziałów przedstawiających więcej niż 10% kapitału zakładowego w każdej z tych spółek (art. 16 ust. 3 u.r.f.).

Czeska ustawa też przewiduje tę zasadę, jednak precyzuje jej treść, wyznaczając katalog stanowisk, których nie wolno pełnić w trakcie obejmowania urzędu członka Rady. Zabrania bowiem sprawowania: funkcji w partii politycznej lub ruchu politycznym; członkostwa w organach zarządzających, nadzorczych i kontrolnych osoby prawnej prowadzącej działalność gospodarczą; stanowiska posła lub senatora Parlamentu Republiki Czeskiej; stanowiska członka rządu; funkcji sędziego, sędziego Trybunału Konstytucyjnego, prokuratora; funkcji posła do Parlamentu Europejskiego, członka Komisji Europejskiej czy też członka zarządu Czeskiego Banku Narodowego. Ponadto zakazane jest prowadzenie działalności zarobkowej oraz jakiegokolwiek innej działalności mogącej powodować konflikt interesów pomiędzy wykonywaniem tej działalności a działalnością członka Rady, z wyjątkiem działalności naukowej, literackiej, publicystycznej, artystycznej i pedagogicznej oraz zarządzania własnym majątkiem (§ 27 z.p.r.o.).

Ostatnie dwa zakazy podobnie jak w Polsce są klauzulami generalnymi ograniczającymi szeroko zakres podejmowania określonych działalności. Oba porządki prawne przewidują możliwość opróżnienia stanowiska przed końcem kadencji urzędu członka Rady. W polskim porządku prawnym istnieją tylko dwie takie sytuacje i są to: odwołanie przez Ministra Finansów i śmierć członka Rady. Odwołanie może nastąpić jedynie na podstawie pięciu okoliczności:

1. ujawnienia nowych okoliczności wskazujących na niespełnianie przez członka Rady w dniu powołania wspomnianych wcześniej wymagań, którymi musi legitymować się kandydat na członka Rady,
2. zaprzestania spełniania przez członka Rady tych samych wspomnianych wyżej wymagań,
3. naruszenia przez członka Rady zasady *incompatibilitas*,
4. gdy członek Rady stał się trwale niezdolny do pełnienia obowiązków na skutek choroby stwierdzonej orzeczeniem lekarskim,
5. złożenia przez członka Rady pisemnej rezygnacji.

Czeska ustawa natomiast przewiduje, a konkretnie jej § 30, że mandat członka Rady ulega wygaśnięciu w przypadku:

1. upływu kadencji,
2. rezygnacji,
3. ograniczenia zdolności do czynności prawnych,
4. skazania za umyślne przestępstwo,
5. śmierci.

Ponadto członek czeskiej Rady Budżetu Narodowego może zostać odwołany przez Izbę Deputowanych, gdy nie wypełnia swoich obowiązków przez okres dłuższy niż 6 miesięcy. W Czechach, w przeciwieństwie do Polski, nad kwestią personalną Rady czuwa niższa izba parlamentu, a nie członek rządu.

6. Podsumowanie

Analiza porównawcza funkcjonowania niezależnych instytucji fiskalnych w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Czeskiej prowadzi do kilku istotnych wniosków. Proces implementacji przepisów dyrektywy Rady 2011/85/UE oraz jej nowelizacji z 2024 r. unaocznia, że Polska, mimo znacznego opóźnienia w utworzeniu Rady Fiskalnej, wypełnia wreszcie unijne zobowiązania w zakresie wzmocnienia krajowych ram budżetowych. Przyjęta ustawa z dnia 21 listopada 2024 r. o Radzie Fiskalnej stanowi zatem nie tylko akt transpozycyjny prawa unijnego, ale również element krajowej reformy instytucjonalnej, mającej na celu zwiększenie przejrzystości i odpowiedzialności w polityce fiskalnej państwa. Nieza-

leżne instytucje fiskalne – jak zauważa M. Serowaniec – są obecnie w stanie nie tylko zwiększać wiarygodność i przejrzystość decyzji fiskalnych, ale także wzmacniać kontrolę parlamentarną *ex ante* oraz nadzór *ex post* w sprawach budżetowych²⁷.

Powyższe zestawienie rozwiązań przyjętych w Polsce i Czechach pokazuje, że choć konstrukcja prawna obu instytucji jest zbliżona, to polska ustawa w większym stopniu realizuje zasadę pluralizmu i niezależności eksperckiej, wynikającą z art. 6 dyrektywy 2011/85/UE. Ponadto włączenie do procesu nominacji różnych podmiotów, a więc od Prezydenta RP, przez NIK i Ministra Finansów, po reprezentację środowisk samorządowych i akademickich, ma potencjał ograniczenia wpływu czynników politycznych na działalność Rady. Z kolei czeski model, choć funkcjonuje już od 2017 r., wciąż opiera się na wyłącznej dominacji centralnych organów władzy publicznej w procesie powoływania członków, co rodzi ryzyko osłabienia jej faktycznej niezależności.

Bazując jednak na doświadczeniach czeskiej Rady Budżetu Narodowego, możemy stwierdzić, że skuteczność niezależnych instytucji fiskalnych zależy nie tyle od zakresu ich kompetencji ustawowych, ile od praktycznej roli, jaką pełnią w systemie polityczno-finansowym. Choć ich opinie nie mają charakteru wiążącego, to ich wpływ na kulturę odpowiedzialności fiskalnej i debatę publiczną może być znaczący. W Polsce sukces Rady Fiskalnej będzie zatem uzależniony od tego, w jakim stopniu stanie się ona rzeczywistym autorytetem analitycznym, a nie jedynie formalnym organem opiniodawczym. Jest to o tyle istotne w związku z coraz to intensywniej narastającym długiem publicznym, który powoli zbliża się do konstytucyjnego limitu 3/5 określonego w art. 216 ust. 5 Konstytucji RP. Utworzenie więc Rady Fiskalnej należy postrzegać jako istotny krok w kierunku budowy trwałych mechanizmów stabilności finansów państwa. Rada, poprzez systematyczne opiniowanie projektów budżetowych i ocenę spójności polityki fiskalnej z regułami krajowymi i unijnymi, może przyczynić się do zahamowania niebezpiecznego trendu wzrostu długu publicznego.

²⁷ M. Serowaniec, *Independent Fiscal Institutions...*, s. 200.

Dodatkowo należy zauważyć, że samo istnienie niezależnych instytucji fiskalnych nie jest celem samym w sobie. Ich skuteczność wymaga zapewnienia im realnej niezależności, dostępu do pełnych danych makroekonomicznych, a także odpowiedniego umocowania w krajowym systemie prawnym. W przyszłości pożądane byłoby rozważenie wyposażenia Rady Fiskalnej w dodatkowe instrumenty kontroli i rekomendacji, które umożliwiałyby skuteczniejsze oddziaływanie na decyzje organów władzy wykonawczej.

Podsumowując, zarówno w świetle unijnych regulacji, jak i doświadczeń państw członkowskich UE, takich jak m.in. Republika Czeska, powołanie Rady Fiskalnej w Polsce stanowi istotny element w procesie budowania stabilnych, przejrzystych i bardziej odpornych na presję polityczną ram finansów publicznych. Polska, wchodząc w ten model jako ostatni kraj Unii Europejskiej, ma szansę wykorzystać doświadczenia innych państw i stworzyć instytucję, która rzeczywiście wzmocni fundamenty krajowej odpowiedzialności fiskalnej i zaufania do finansów publicznych.

Bibliografia:

- Alińska A., *Rady fiskalne jako remedium na niestabilność sektora finansów publicznych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2018, nr 521, s. 11–20.
- Baran B., *Reguła średniookresowego celu budżetowego w Unii Europejskiej*, „Gospodarka Narodowa” 2013, nr 11–12, s. 23–47.
- Dziemianowicz R., Kargol-Wasiluk A., Budlewska R., *Rady fiskalne jako element koncepcji „fiscal governance” w państwach członkowskich Unii Europejskiej*, „Institute of Economic Research Working Papers” 2015, No 129.
- Franek S., *Ewolucja zadań niezależnych instytucji fiskalnych w krajach Unii Europejskiej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2018, nr 532, s. 126–134.
- Gajda-Kantorowska M., *Rady fiskalne jako innowacyjne instytucje budżetowe*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2018, nr 54, s. 313–323.

- Giżyński J., *Europejska Rada Budżetowa jako organ uzupełniający narodowe rady fiskalne w krajach strefy euro*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2016, nr 437, s. 156–166.
- Gołębiowski G., Marchewka-Bartkowiak K., *Niezależna instytucja (rada) fiskalna – międzynarodowe modele instytucjonalne. Wnioski dla Polski*, „Analizy BAS” 2013, nr 2(91), s. 1–5.
- Janikowski Ł., Romhányi B., *Is a Fiscal Policy Council needed in Poland?*, „Zeszyt mBank-CASE” 2018, nr 157, CASE – Fundacja Naukowa, Warszawa 2018.
- Koziel M., *Formy činnosti Národní rozpočtové rady [Forms of Activity of The Czech National Budget Council]*, „Acta Iuridica Olomucensia” 2022, nr 3, s. 15–24.
- Krajewski P., Piłat K., *Wpływ polityki fiskalnej na synchronizację cykli koniunkturalnych w Polsce i strefie euro*, „Bank i Kredyt” 2012, nr 3, s. 71–96.
- Krzak M., *Koncepcja Rady Polityki Fiskalnej w Polsce*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2015, Sectio H Oeconomia, vol. XLIX, 2, s. 91–102.
- Kuca G., *Parlamentarna kontrola budżetu państwa jako mit o kontroli fiskalnej*, „Studia Politologiczne” 2023, nr 69, s. 157–175.
- Malinowska-Misiąg E., *Nadzór fiskalny w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej*, „Studia BAS” 2016, nr 3(47), s. 105–126.
- Marchewka-Bartkowiak K., Szpringer Z., *Rady fiskalne – rozwiązania unijne i polskie*, „INFOS: Zagadnienia społeczno-gospodarcze” 2025, nr 1(323), s. 1–4.
- Moździerz A., *Nierównowaga finansów publicznych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009.
- Pest P., *Czy Rada Dialogu Społecznego jest niezależną instytucją fiskalną? O problemach transpozycji dyrektywy 2011/85/UE w sprawie wymogów dla ram budżetowych państw członkowskich* [w:] A. Górnicz-Mulcahy, M. Lewandowicz-Machnikowska, A. Tomanek, M. Raczkowski, K. Stefański (red.), *Pro opere perfecto gratias agimus. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Kuczyńskiemu*, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2022, s. 265–272.
- Próchnicki L., *Reguły fiskalne a stabilność fiskalna krajów Unii Europejskiej*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2013, nr 32, s. 27–50.

- Serowaniec M., *Independent Fiscal Institutions as a Part of European Traditions*, "Bratislava Law Review" 2024, nr 8(1), s. 195–202.
- Szymańska A., *The Role and Importance of Independent Fiscal Institutions in Budgetary Frameworks: an Overview*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2019, nr 110, s. 287–312.
- Wantoch-Rekowski J., *Rada Fiskalna a Wieloletni Plan Finansowy Państwa na lata 2024–2027*, „Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu” 2024, nr 1(12), s. 39–50, DOI: 10.12775/PBPS.2024.003.
- Zvonař A., *Rozpočtová odpovědnost z pohledu Evropské unie, její porušení a soudní přezkum [Budgetary Responsibility from the Perspective of the European Union, Its Violation and Judicial Review]*, „Acta Universitatis Carolinae Iuridica” 2025, Vol. 71 No. 3, s. 133–147.